

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Ніколенка Геннадія Борисовича
«Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності
територіальних громад Причорноморського економічного району»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Формування ефективної політики просторового розвитку на рівні територіальних громад залишається одним із ключових викликів для економічної науки та державного управління в Україні, особливо в умовах трансформаційних змін і збройної агресії. У цьому контексті дисертаційне дослідження Ніколенка Геннадія Борисовича присвячено надзвичайно важливій та своєчасній проблематиці – підвищенню конкурентоспроможності територіальних громад як інституційної основи регіонального розвитку.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю зміцнення економічної спроможності громад у контексті реалізації реформи децентралізації, подолання структурних диспропорцій, забезпечення фінансової самодостатності та підвищення стійкості до зовнішніх викликів. Територіальні громади Причорноморського економічного району мають значний потенціал, однак його ефективна реалізація вимагає комплексного підходу до управління ресурсами, активізації людського капіталу та інституційного розвитку.

Дисертація відповідає ключовим засадам державної регіональної політики, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, зокрема щодо нарощування конкурентних переваг регіонів, розвитку людського капіталу та розширення інструментарію сталого зростання на локальному рівні. Автором обґрунтовано, що без забезпечення цілеспрямованої конкурентоспроможності територіальних громад неможливо досягти збалансованого територіального розвитку, подолати асиметрії в економічному зростанні та забезпечити інтеграцію українських регіонів у європейський простір.

У роботі комплексно поєднується міждисциплінарний підхід – із залученням положень регіональної економіки, теорії конкурентних переваг, місцевого самоврядування, публічних фінансів, стратегічного управління.

Дисертаційна робота є складовою частиною комплексу наукових досліджень та виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). У межах зазначеної теми автор узагальнив сучасні теоретико-методологічні підходи до забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад у системі просторового розвитку, адаптував їх до умов Причорноморського економічного району та розробив організаційно-економічний механізм її реалізації в умовах сталого розвитку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертаційній роботі Ніколенка Г.Б., ґрунтуються на системному теоретичному аналізі, сучасній методологічній базі та достовірних інформаційних джерелах. У дисертації послідовно простежується логіка переходу від загальних теоретичних передумов до конкретних інструментів оцінювання та моделювання. Базові категорії – конкурентоспроможність територіальної громади, інституційна спроможність, просторово-ресурсний потенціал – проаналізовано з урахуванням сучасного стану економічної науки, а їх інтерпретація адаптована до умов воєнного стану та децентралізації.

Застосовані методи, включаючи кластерний аналіз, інтегральне оцінювання, сценарне моделювання та експертні оцінки, забезпечують достовірність отриманих результатів. Обґрунтованість кількісних висновків забезпечено репрезентативною емпіричною базою, яка включає офіційні статистичні дані, інформацію з відкритих бюджетів громад, результати контент-аналізу стратегічних документів. У підрозділі 1.3 автор обґрунтував використання методу Делфі для калібрування вагових коефіцієнтів індикаторів, що дозволяє знизити суб'єктивність інтегрального оцінювання. Разом з тим, дисертантом дотримано принципів академічної прозорості при описі структури дослідження.

У роботі запропоновано авторську модель оцінювання конкурентоспроможності громад Причорноморського економічного району (підрозділ 1.3), що враховує як загальноекономічні, так і соціальні, фінансові, екологічні та управлінські аспекти. Сформовані індекси відповідають умовам асиметричного просторового розвитку і дають змогу виявити резерви зростання для громад із різним рівнем ресурсної забезпеченості. У підрозділі 2.3 втілено підхід до типологізації громад на основі багатовимірного аналізу, що підтверджує валідність отриманих класифікаційних висновків. У частині 3.1 обґрунтовано сценарне прогнозування з урахуванням факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища.

Наукова новизна дослідження проявляється в розробці організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності громад, що включає модель реверсного фінансування, індикативне управління, цифрову трансформацію управлінських процесів і партнерську взаємодію суб'єктів розвитку. Підхід до структуризації моделі, викладений у підрозділі 3.2, є теоретично обґрунтованим і логічно пов'язаним із попереднім аналізом фінансової автономії громад. Також подано адаптовану до умов воєнного часу модель «четверної спіралі», що охоплює взаємодію органів влади, бізнесу, освіти і громадянського суспільства в контексті локального розвитку. В роботі простежується авторський підхід до визначення пріоритетів розвитку з урахуванням асиметрій просторового потенціалу та ризиків, пов'язаних із безпековою ситуацією в регіоні.

У дисертації проведено критичний аналіз чинних наукових підходів, який став основою для формулювання власних аналітичних висновків та обґрунтування авторських положень. Автором сформовано теоретичне підґрунтя для формалізації факторної моделі, що дозволяє здійснювати порівняльну оцінку громад на основі єдиної шкали. Науковий апарат дослідження застосовано коректно, із дотриманням

вимог наукової аргументації. Вибрані індикатори, етапи моделювання та інтерпретація результатів викладені послідовно та повністю відтворювані.

Практичне значення отриманих результатів

Позитивною стороною дисертаційної роботи є її виразна практична спрямованість і можливість впровадження отриманих результатів у діяльність територіальних громад Причорноморського економічного району. Автором розроблено прикладний організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності громад, який враховує специфіку регіонального розвитку в умовах децентралізації та воєнного стану. Основні елементи цього механізму – індикативне оцінювання конкурентоспроможності, інтегральна рейтингово-індексна модель, механізми міжмуніципального партнерства та реверсного фінансування – можуть бути використані органами місцевого самоврядування для стратегічного планування та оптимізації управлінських рішень.

Практична значущість результатів підтверджується фактичним впровадженням окремих розробок автора у діяльність територіальних громад, що засвідчено відповідними довідками. Зокрема, запропонована методика комплексного оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад була впроваджена у діяльність Долинської сільської ради Одеської області (довідка від 02.09.2025 № 238) з метою вдосконалення стратегічного планування, оптимізації розподілу бюджетних ресурсів та покращення рейтингових позицій територіальної громади на регіональному рівні.

Розроблена методика експертного оцінювання якісних параметрів громади апробована у практичній діяльності Нечаянської сільської ради Миколаївського району Миколаївської області (довідка від 19.09.2025 № 235-04-11-25) та застосовувалася в процесах громадських слухань, оцінювання муніципальних послуг і формування інфраструктурних програм розвитку громади.

Практичні рекомендації з розвитку людського капіталу як ключового чинника конкурентоспроможності були враховані при розробленні соціально-економічних програм територіальних громад Миколаївського району (довідка від 23.09.2025 № 317/02-44/25).

Матеріали дослідження інтегровані в освітній процес Уманського національного університету, зокрема при викладанні дисциплін «Соціальний розвиток територіальних громад», «Соціальна економіка та людський розвиток», «Стратегія сталого розвитку» (довідка від 25.08.2025 № 1487/01-10).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих на тему дисертації

За результатами проведеного дисертаційного дослідження Ніколенком Геннадієм Борисовичем опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 5,94 ум. друк арк. Серед них – 7 статей у фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, та 9 матеріалів конференцій, у яких представлено результати апробації теоретичних положень і практичних рекомендацій дослідження. У наукових працях, написаних у співавторстві, чітко зазначено особистий внесок здобувача. Апробація наукових результатів здійснювалася на міжнародних і всеукраїнських конференціях, що засвідчує активну наукову комунікацію автора з фаховим середовищем. Кількість і зміст публікацій повністю відповідають вимогам до дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Під час підготовки дисертації Ніколенка Г. Б. було дотримано принципів академічної доброчесності та вимог законодавства щодо охорони авторського права. Порушень, пов'язаних із неправомірним запозиченням текстових матеріалів чи наукових результатів, не виявлено.

Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертаційне дослідження Ніколенка Геннадія Борисовича за змістом, методологією, структурою та результатами цілком відповідає спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Тема дисертації безпосередньо стосується актуальних проблем регіонального розвитку та конкурентоспроможності територіальних громад у межах сучасної соціально-економічної трансформації, що повністю корелює з напрямками досліджень цієї спеціальності. У роботі комплексно використано інструментарій економічної теорії, публічних фінансів, просторового розвитку, економіки громади, а також елементи стратегічного управління і муніципальної політики.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 194 сторінках, обсяг роботи становить 264 сторінки. Робота містить 14 рисунків, 15 таблиць, 5 формул і 9 додатків на 30 сторінках. Список використаних джерел налічує 220 найменувань і розміщений на 24 сторінках.

За структурною побудовою, логікою викладу та повнотою розкриття результатів дослідження, дисертаційна робота Ніколенка Г. Б. повністю відповідає вимогам до оформлення дисертаційних робіт, затверджених чинним наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Попри високу наукову та прикладну цінність дисертаційного дослідження Ніколенка Г.Б., його цілісність і належне опрацювання теоретико-методологічного базису, окремі положення роботи викликають наукову дискусію або потребують уточнення:

1) у підрозділі 1.3 (с. 85) автором запропоновано використання методу Делфі для експертного оцінювання вагових коефіцієнтів індикаторів конкурентоспроможності громад. Хоча така методологія є загальновизнаною і обґрунтованою, робота значно виграла б від детальнішого розкриття у підрозділі 2.3 складу експертної групи: їх професійного профілю, галузевого представництва (влада, бізнес, громадський сектор) та рівня залученості. Відсутність цих характеристик у Додатках обмежує можливості незалежної верифікації результатів. Також варто було б навести значення коефіцієнтів узгодженості думок (наприклад, коефіцієнта Кендалла), щоб засвідчити рівень консенсусу серед експертів;

2) у підрозділі 2.3 (с. 117-123) автор здійснює оцінку інтегрального індексу конкурентоспроможності, використовуючи дані за 2022–2023 рр. для громад Причорноморського економічного району. Внаслідок воєнних дій по деяких регіонах Херсонської області відсутні релевантні статистичні дані, а тому було б доцільними, детальніше обґрунтувати, як вирішувалася проблема неповноти або відсутності

даних: чи використовувалися моделювання, екстраполяція, чи певні громади вилучалися з аналізу;

3) у підрозділі 3.1 (с. 153) запропонована «модель реверсного фінансування», що передбачає циркуляцію фінансових потоків всередині громади задля посилення її самодостатності. Однак, незважаючи на інноваційність підходу, питання викликає практична реалізованість цього механізму в умовах високої дотаційності більшості громад Причорномор'я, відтоку бізнесу, зниження платоспроможності населення. Доцільним видається уточнення передумов ефективного застосування запропонованої моделі, зокрема визначення порогових параметрів фінансової спроможності або рівня бізнес-активності територіальних громад, а також розроблення покрокового алгоритму її впровадження;

4) дисертант переконливо обґрунтовує важливість моделі «четверної спіралі» та пропонує стратегію її впровадження (п. 3.3). Разом з тим, у роботі недостатньо проаналізовано специфічні обмеження та практичні перешкоди для функціонування цієї моделі, накладені саме воєнним станом. Йдеться, зокрема, про об'єктивні обмеження громадянської активності на прифронтових територіях з міркувань безпеки, вимушену релокацію ключових елементів спіралі (університетів, ІТ-компаній, кваліфікованих кадрів) з Причорноморського регіону та зміну пріоритетів бізнесу з інновацій на виживання.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ніколенка Геннадія Борисовича є самостійним, завершеним дослідженням, що виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Тема дисертації є актуальною в умовах децентралізації та трансформації просторової політики України, а її науково-теоретична та прикладна значущість підтверджується чіткою логікою побудови дослідження, повнотою реалізації поставлених завдань і фокусом на проблематиці конкурентоспроможності територіальних громад.

Основні положення дисертаційної роботи ґрунтуються на аналізі сучасних наукових підходів, доповнені авторськими теоретичними узагальненнями, методиками оцінювання та практичними рекомендаціями. Наукові результати, викладені у дисертації, мають достатній рівень наукової новизни, практичної реалізованості та апробації. Рекомендації автора можуть бути використані для посилення стратегічного планування та підвищення ефективності управління розвитком громад.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 051 Економіка та вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) і Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор – Ніколенко Геннадій Борисович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Рецензент

кандидат економічних наук,

доцент, завідувач кафедри економіки

Уманського національного університету

Алла ОСІПОВА